

Dieren in de stad

Beestige buren

Moet Brussel naar het platteland?

Volgens sommigen is het doodsimpel: de natuur betekent voor het platteland wat beton betekent voor de stad. Simpel, maar onjuist.

Brussel heeft geen grote groene ruimten meer. Onze stad bezit echter een biodiversiteit die heel wat rijker is dan men zou kunnen denken. Ze herbergt tal van soorten en deze brochure wil u met die, weliswaar discrete maar aanwezige, natuur laten kennismaken. De rijkdom van Brussel is natuurlijk niet te vergelijken met wat op het platteland te vinden is. Toch kan worden aangestipt dat er veel regio's zijn waar fauna en flora ernstige schade hebben ondervonden van het onverantwoordelijke gedrag van de mens.

Wat de bescherming van het natuurlijk erfgoed betreft, hebben wij, Brusselaars, heel wat aandacht voor wat ons omringt. We zijn verrukt als we in de tuin een vos of eekhoorntje zien voorbijsnellen. Elke boom wordt als plaatselijke rijkdom beschouwd. Daarom is het bij ons, is het in de stad dat de reacties het felst zijn. Die gevoeligheid vinden we trouwens ook in de wetgeving terug: zoogdieren, vogels, reptielen en amfibieën zijn allemaal beschermd (ordonnantie van 29.8.1991). In de ogen van de Brusselaars is de natuur in de stad dan ook van onschatbare waarde.

Die natuur toegankelijk maken en ervoor zorgen dat de Brusselaars en die natuurlijke rijkdom van hun stad op geslaagde en duurzame wijze met elkaar in contact komen, is niet makkelijk. De inzet is dus groot. Het is vanzelfsprekend absurd de stad naar het platteland te willen verhuizen, maar toch zou er wat meer natuur in ons stadscentrum mogen komen. Ik hoop dat deze publicatie daartoe bijdraagt.

Didier Gosuin

Minister van Leefmilieu van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Handleiding voor deze brochure

De brochure is verdeeld in meerdere hoofdstukken, die elk een stedelijk "biotoop" in Brussel illustreren. Wij vertrekken in onze huizen en tuinen. Vanuit het stadscentrum wandelen we vervolgens door de parken, langs de vijvers en vochtige gebieden, en door het bos, maar vergeten hierbij de riolen, de onkruidveldjes en braakliggende terreinen niet.

Elk hoofdstuk bevat 2 tot 6 bladzijden. De eerste bladzijde van elk hoofdstuk is telkens een algemene inleiding van de stedelijke biotoop.

De volgende pagina's vullen elkaar aan en tonen de meest opmerkelijke soorten die in die bepaalde biotoop leven. De laatste pagina is gewijd aan preciezere onderwerpen en geeft enkele tips om wijzer met het leefmilieu om te springen.

Een kleine jungle in huis

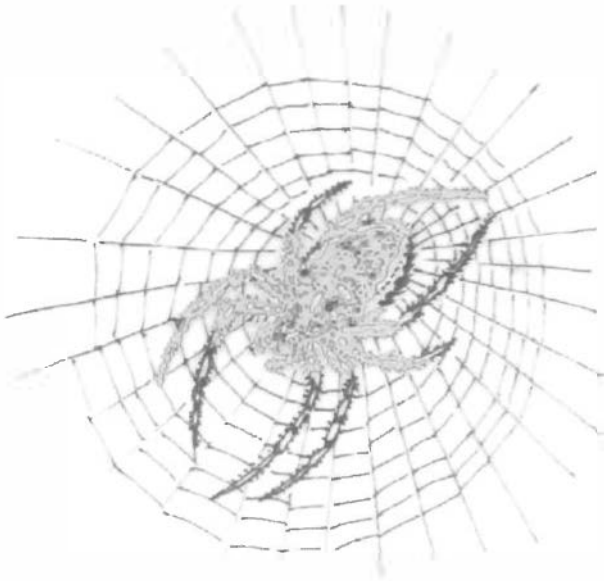
Naast onze huisdieren heeft zich een schare ongenode gasten in onze stadswoningen genesteld. In het geniep zijn zij er binnengedrongen, waarna elk dier op zijn manier in een kamer naar keuze zijn intrek genomen heeft.

Voor heel wat kleine diertjes lijken kieren en spleten wel kloven en barsten in holle bomen. Kelders zijn als grotten.

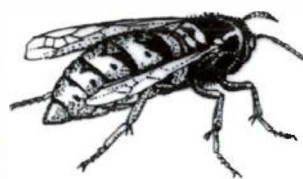
Sommige "viezebeestjes" zoeken de warme droogte van het salon op, anderen zitten liever in de vochtige koelte van de kelder. Zij voelen er zich in hun nopjes.

In elk huis valt bovendien eten te vinden. In het houtwerk, de bibliotheek, de kleerkast of de keukenkast kunnen zij wat naar hun gading vinden.

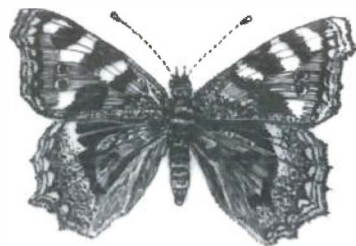
Laten we op zoek gaan naar die diertjes om ze eens goed te bekijken.

In de herfst zoeken insecten een plekje om de winter door te brengen. In de natuur overwinteren ze in holle bomen, onder boomwortels, achter schors, of onder stenen. In de stad bieden zolders van huizen en frisse kelders hen perfecte schuilplaatsen. In het voorjaar zullen ze opnieuw de vrije natuur intrekken.

Als je 's winters op zolder een grote ingeslapen wesp vindt, dan is dat een jonge bevruchte koningin. De mannetjes, de werksters en de oude koningin zijn in het najaar gestorven. In het voorjaar zal de nieuwe koningin uit haar winterslaap ontwaken, en een plek zoeken om een nieuwe wespenkolonie te stichten.

Op frisse plaatsen in het huis zal je soms vlinders aantreffen. Zij brengen er roerloos de winter door. Een van hen lijkt wel een indianennaam te dragen : "kleine vos". Niet alleen vlinders, maar ook lieveheersbeestjes overwinteren.

Laat ze vooral met rust : als je ze naar een verwarmde ruimte overbrengt, zullen ze sterven. Voor hen is er in die tijd van het jaar geen voedsel te vinden.

Pissebedden zijn kleine ongewervelden die afval eten. Je kunt ze vinden achter plinten, onder verandadeuren, en overal waar het een beetje vochtig is.

Ergens in een duister hoekje hangt een grote trilspin ondersteboven in haar web. Zij heeft haar naam niet gestolen, want zodra je haar web aanraakt, zal zij als bezeten op en neer bewegen.

Weet je dat er bij jou zilverspinnen wonen ? Het zijn minuscule insecten, die 's nachts broodkruimels lusten, en waarvan de voorouders al leefden in het tijdperk van de dinosauriërs !

Spinnen zijn nuttige dieren, die een enorme hoeveelheid muggen en vliegen verschalken. Maar wespen zijn ook echte roofdieren. Zij steken rupsen of andere prooien, waarbij ze een verlamdend gif inspuiten. Daarna slepen zij de verlamde prooien naar hun ondergronds hol, waar ze hun eitjes rechtstreeks in het lichaam van de slachtoffers leggen... Levend proviand ! Eens uitgekomen, hoeven de larves maar als "body snatchers" toe te tasten...

Katten zijn verlekkerd op muizen, dat is overbekend. Maar wist je dat muizen ook bejaagd worden door nachtroofvogels en vossen ?

's Zomers leven muizen in de tuin, maar in de herfst haasten ze zich binnenshuis om een schuilplaats voor de winter te vinden. Ze belanden dan op zolder, in de kelder of in holle muren. Eigenlijk zijn ze niet zo kieskeurig, zolang er maar voedsel en nestmateriaal voorhanden is.

De muis gaat het liefst 's nachts op strooptocht, en is vooral verlekkerd op granen en wat in de keukenkast te rapen valt. Hij knaagt ook graag aan kaarsen. Soepel en behendig als hij is, klimt hij zeer goed tegen muren aan.

Elke kolonie muizen heeft haar eigen geur, die door alle muizen van de kolonie in de pels gedragen wordt. Zij bakenen hun terrein af met urine. Waar zij een overvloed aan voedsel vinden, besmeuren zij de overschotjes van het festijn. Zo kunnen zij ziekten en parasieten overdragen !

In het voorjaar ontwaken vleermuizen, zoals dwerg- en grootoorvleermuizen, uit hun winterslaap. Zij verlaten hun ondergrondse winterverblijf om zolders of andere warme plaatsen op te zoeken. Daar zal het vrouwtje haar enige jong werpen, dat naakt en blind geboren wordt. De eerste dagen hecht het zich stevig aan de pels van de moeder vast, die het soms meevoert op jacht. Het drinkt melk zoals alle andere zoogdieren. Het groeit zeer snel en de moeder laat het op de kraamkamer met de andere jongen als zij op jacht vertrekt. Vleermuisenjongen worden geboren in juni, en zijn eind augustus reeds zelfstandig.

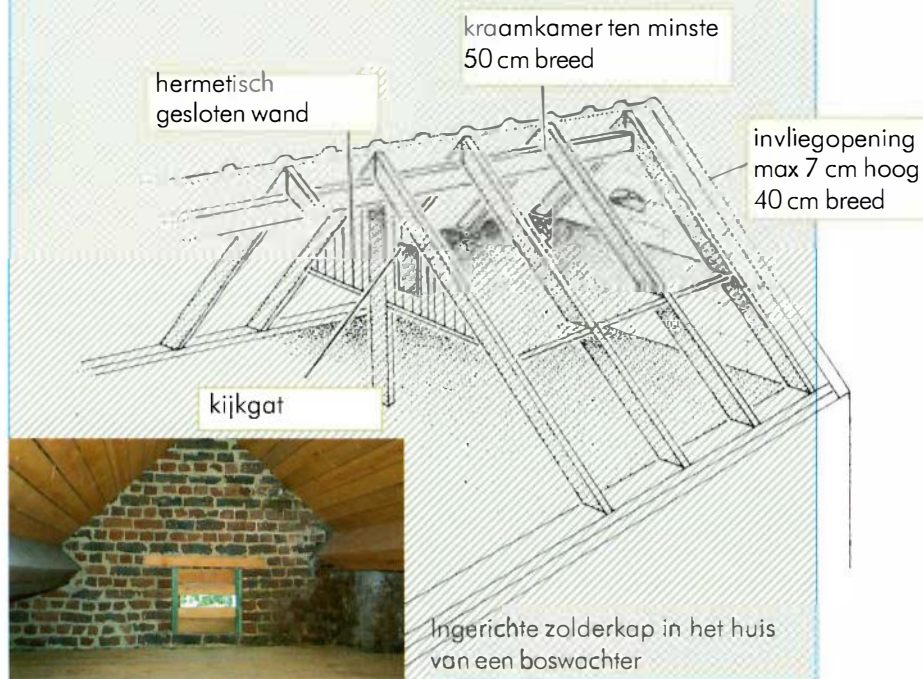

Om te rusten, hangen vleermuizen zich met de teennagels aan ruwe oppervlakten. Zij klampen zich vanzelf vast : omwille van het lichaamsgewicht blokkeren de pezen van de klauwtjes in een klein vezelig kokertje zonder de minste inspanning van de spieren.

Dit speciaal mechanisme zorgt ervoor dat de klauwen niet lossen : zelfs een dode vleermuis blijft hangen.

Vleermuisvriendelijke zolders

Je kunt een nestkast voor vleermuizen in je tuin plaatsen. Je zou ook, met de hulp van je ouders, kunnen kijken of er geen deel van je zolder ingericht kan worden voor deze onschadelijke dieren. En als je het geluk hebt om vleermuizen onder je dak te hebben, laat ze dan vooral gerust. Je kunt raad vragen aan wetenschappers van het Instituut voor Natuurwetenschappen : zij zullen langskomen, je vertellen welke soort bij je inwoont, en wat je het beste kan doen.

Tuinen : groene oases in het stadscentrum

Groene tuintjes spelen een belangrijke rol in de stadsnatuur. In Brussel vertegenwoordigen ze 32 % van de groene ruimte !

Men treft er aan tot in het stadscentrum en zij vormen waarlijke eilandjes van groen in het hart van de stad.

Het ene tuintje naast het andere, hoe klein ook, vormt een groen lint tussen de grote parken en andere groene ruimtes : zo vormen zij "stapstenen" of "corridors", die vooral voor vogeltjes en insecten nuttig zijn.

Goed ontworpen tuinen vormen groene linten waarlangs allerlei diersoorten zich kunnen verplaatsen. Hun begroeiing sluit aan op die van de beschermde parken.

Als je goed zoekt, zal je een hoop dieren onder de gevallen bladeren aantreffen, in rotte boomstronken of op een vervallen muur : duizendpoten, regenwormen, naaktslakken, pissebedden, spinnen...

Afhankelijk van de manier waarop hij is aangelegd, kan een tuin een biologische woestijn of een toevlucht voor de natuur betekenen.

Ommuurde tuinen

Huismuizen, spijsmuizen en bosmuizen

De merel is niet altijd een vertrouwelijke tuin- en stadsvogel geweest. Honderd jaar geleden leefde hij nog in het bos. Geleidelijk heeft hij de stad veroverd, wellicht geholpen door dierenliefhebbers die hem in strenge winters bijvoederden

Een gebroken dakpan of een barst ergens hoog in de muur voldoet als nestplaats voor een spreeuw.

Het lieveheersbeestje is een uitstekende insectenverdelger. Larven en volwassen diertjes verslinden een hoop bladluizen.

De huiszebraspin (of harlekijn) is zeer algemeen op muren. Zij ligt op de loer voor insecten en bespringt haar prooi, net zoals een kat op een muis jaagt. Om evenwel niet op de grond te tuimelen, hecht zij zich als een benji-springer met een draad vast voor zij de sprong waagt.

De kruisspin spint haar web tussen de struiken. De draden van dit web zijn sterker dan een staaldraad met een gelijke diameter.

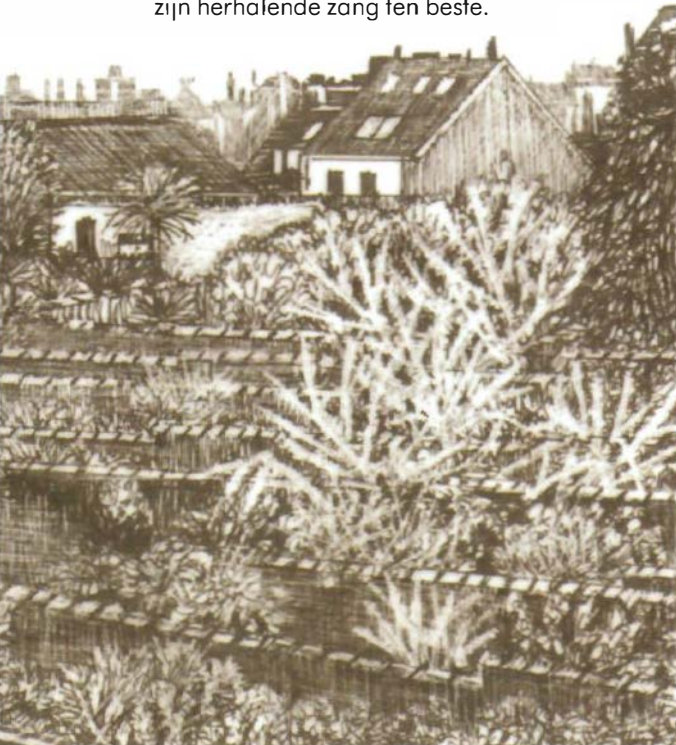

De heggenmus is een klein vogeltje dat langs de struiken schuifelt : hij houdt van plekjes waar lage dichte struiken groeien. In de stad kan hij in zeer kleine tuintjes leven.

De kleine tijtjaf geeft in het voorjaar zijn herhalende zang ten beste.

Het roodborstje broedt in hagen. Het woont zelfs in verloren hoekjes van de parken in het stadscentrum, waar dichte struiken opschieten.

Het is een gedeeltelijke trekvogel. Het roodborstje uit onze tuin verlaat onze gewesten in het najaar om het warme zuiden op te zoeken, en noordelijke roodborstjes vinden 's winters bij ons beschutting.

De alomtegenwoordige koolmees bewoont zelfs het stadscentrum. Zijn talrijkheid is zonder twijfel te verklaren door het grote aantal nestkastjes dat voor hem opgehangen wordt.

De zanglijster heeft zich kort na de merel aan het stadsleven aangepast. Zanglijsters werden vroeger als een lekkernij beschouwd, wat ertoe bijgedragen heeft dat de soort rondom Brussel zeldzaam bleef tot aan het begin van de 20^e eeuw. De aanleg van parken en tuinen, en het jachtverbod tussen de twee oorlogen hebben hem toegelaten om beetje bij beetje in onze steden in te trekken.

Beboste tuinen aan de stadsrand

De turkse tortel heeft rond 1930 de Balkan verlaten. Van daaruit heeft zij heel Europa in minder dan een eeuw veroverd. Het eerste broedgeval in Brussel werd in 1953 opgetekend. Sindsdien heeft dit duifje zich zowat overal gevestigd, tot in de stadscentra toe.

De eekhoorn maakt zijn nest in de vork van een tak. Het is een takkenbolletje gevoerd met mos. Hij gebruikt soms nestkasten voor bosuilen.

Aardhommels bouwen hun nest in een oud verlaten holletje; een muizengaatje voldoet perfect aan hun eisen. Zij leven in kolonies en sterven in het najaar : enkel de bevruchte koningin zal de winter overleven.

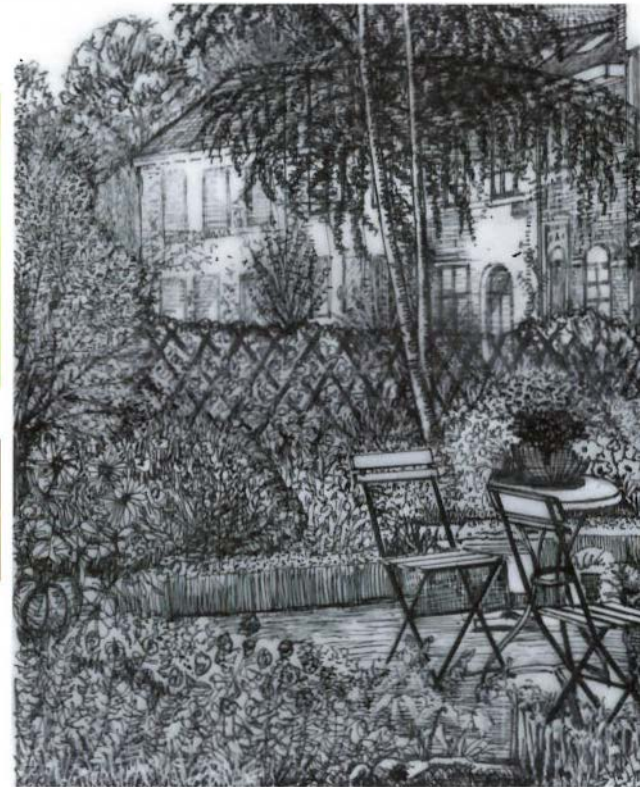

Het is van belang om doorgangen in onze hagen te laten voor egels. Onder een oude houtstapel brengen zij graag de winter door.

Eksters houden van hoge bomen, waar ze ieder jaar een nest bouwen. Eksternesten worden vaak overkoepeld met takken, waardoor ze bolvormig overkomen.

Eksters worden niet altijd graag gezien in de tuin. Zij worden er vaak van beschuldigd om nesten van kleine zangvogels te plunderen. Deze natuurlijke predatie is noodzakelijk voor het natuurlijk evenwicht in de tuin en heeft geen nadelige gevolgen voor de zangvogelpopulaties.

Meikevers leven in struiken en bomen. Zij eten beuken-, eiken- en berkenblaadjes. Zij worden alsmaar zeldzamer omdat we te veel insecticiden gebruiken.

De pimpelmees is een vertrouwde gast op de voederplank

Huiszwaluwen verdwijnen uit onze steden. Zij vinden er niet genoeg modder meer om nesten te bouwen, er vliegen steeds minder insecten, en door de uitbreiding van woestijnen maken zij minder kans om hun lange trek naar Afrika te overleven.

In het voorjaar hameren de grote en de kleine bonte specht er maar op los : men noemt dit "roffelen". Het mannetje verdedigt zo zijn territorium en kapt een hol waarin de jongen zullen uitkomen. De forse spechtensnavel blijft voortdurend doorgroeien. Met behulp van deze snavel vinden ze insecten onder boomschors.

Groenlingen hebben het bos tegen onze tuinen verruild. Als tuinvogel waren ze schaars tot 1955. Tegenwoordig trekken ze in kleine groepjes van het ene plein naar het andere. Zij houden van een afwisselend landschap met grasperken, lage struiken en bosjes. We komen ze tegen in paardekastanje- of platanenlanen, en zelfs in de ommuurde tuintjes in het stadscentrum. Wat een wijziging op 50 jaar !

De groene specht klimt ook in bomen zoals de andere spechten, maar hij zoekt voornamelijk mieren in grasperken.

Het vliegend hert is onze grootste kever, maar hij is vrij zeldzaam. Vroeger werd hij in het Zoniënwoud aangetroffen, maar nu overleeft hij enkel nog in één wijk, op enkele honderden meters van het woud. Vanuit dit gebied, dat goed beheerd wordt, zal hij misschien ooit weer kunnen uitzwerven.

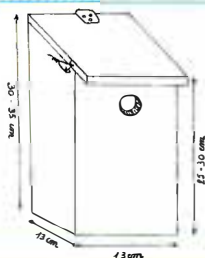
Handen uit de mouwen ...

Enkele tips voortuininrichting

Je kunt beter je tuin wat laten verwilderen en niet alles afknippen, snoeien en samenharpen. Hoe meer verscheidenheid, hoe meer insecten en andere dieren. Gebruik geen herbiciden of pesticiden. Behoud een stukje wild grasperk of een oude muur vol gaten. Laat veel plantensoorten groeien, kies voor een haag met streekeigen bomen en struiken, laat een stapeltje dood hout liggen en laat enkele hoopjes dode bladeren liggen onder de bomen. Bouw enkele nestkastjes...

"Actie Natuurlijke Tuinen"

Natuurrezervaten vzw./ B1M (tel. 02 775 75 75)
voor inlichtingen bij Natuurrezervaten 02 245 43 00

Verschillende insectensoorten zoals bijen, hommels, vlinders en bepaalde schildvleugeligen (waaronder kevers) voeden zich met nectar en stuifmeel van bloemen. Op hun zwervtocht van bloem tot bloem zorgen zij voor de bestuiving. Zonder hen zouden onze tuinen minder bloemenrijk zijn. Gespecialiseerde bedrijven verkopen hommelnesten. Landbouwers gebruiken ze in serres om planten te bestuiven.

Kasten voor bijen, hommels en wespen

Niet alle bijen, hommels en wespen leven in kolonies ! Sommigen zijn solitair. Neem een stuk hout of een baksteen en boor er enkele gaatjes in, het ene al wat groter dan het andere. Plaats vervolgens je werkstuk in het zonnetje. Succes verzekerd ! Of hang een boeket riethalmen in een boom : ook dit zal goede resultaten opleveren.

Wintervoeding voor vogels

Plaats in de winter een voederplank in je tuin, je zult er verschillende soorten mezen kunnen waarnemen.

Recept voor een vetbol

Laat op een zacht vuurtje varkensreuzel in een kookpot smelten (vraag naar ongezoeten reuzel bij je beenhouwer). Voeg wat zonnebloempitten toe, en meng goed. Laat het afkoelen. Maak kleine bolletjes die je omwikkelt met een stukje gaas van een leeg sinaasappeltje. Hang de bolletjes op aan de takken van een boom. Je kunt ook het lauwe mengsel aanbrengen tussen de schubben van een grote dennenappel. Dat is extra mooi in de tuin.

De Brusselse zwaluwen een handje toesteken

In Watermaal-Bosvoorde loopt een beschermingsproject voor zwaluwen. De "Ornithologische Commissie van Watermaal-Bosvoorde" (02 6728800) coördineert de actie sinds 1995. Ieder jaar wordt een reeks kunstnesten geplaatst onder dakgoten van bepaalde gebouwen. Zodra ze aankomen treffen de zwaluwen een stevig nest aan, en winnen zo waardevolle tijd in het broedseizoen (2 legfels per jaar). In 1994 resteedden slechts 3 kolonies in Brussel. Vervolgens werden kunstnesten geplaatst. In 2000 hebben 15 à 20 broedparen zich gevestigd in twee kolonies in Watermaal-Bosvoorde, en 4-5 broedparen in Oudergem (nabij het Pinoyplein). Men kan er de zwaluwen op en aan zien vliegen terwijl ze hun jongen voederen. Op het klein gemeenteschooltje "la Sapi-nière" langs de Chaussée de la Hulpe is er een en al bedrijvigheid.

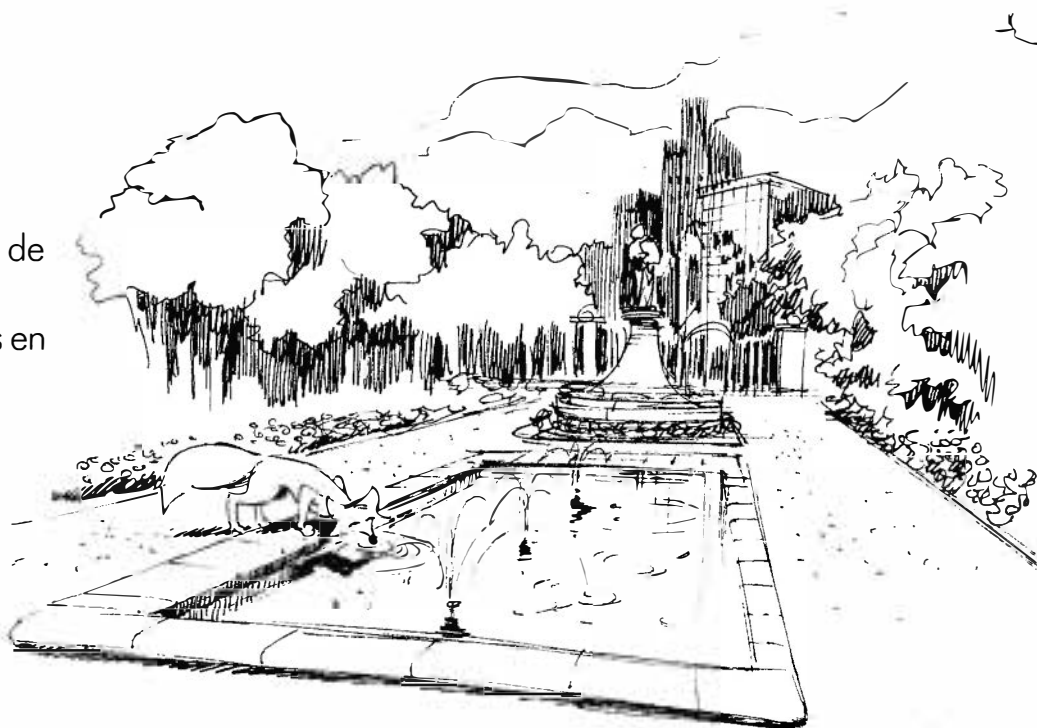
Stadsparken

In deze parken, zoals het Leopoldspark, het Woluwepark, de Mellaertsvijvers, het Koning Boudewijnpark, het Tournay-Solvaypark, het Reigerbospark en tal van andere, kunnen jong en oud wandelen en zich ontspannen.

Het zijn stukjes natuur die strak zijn ingericht en waar men soorten aantreft die zich goed kunnen aanpassen.

Het BIM beheert in Brussel de meeste stadsparken. In bepaalde zones werd gekozen voor een "zacht" of "ecologisch" beheer. Men probeert er om de natuur haar gang te laten gaan : dode bomen blijven liggen op de grond of hangen in het water, bepaalde grasperken worden niet langer om de haverklap gemaaid, maar ruimen plaats voor fraaie hooilanden die in de zomer met hoge kruiden begroeid zijn. Als er wat aangeplant dient te worden, dan krijgen inheemse soorten de voorkeur.

Iedereen is hierbij gebaat : de insecten, de vogels, de zoogdieren, de wandelaars en de stadsbewoners.

De houtduif is in het voorjaar verlekkerd op knoppen van bomen, en eet in het najaar beukennotjes.

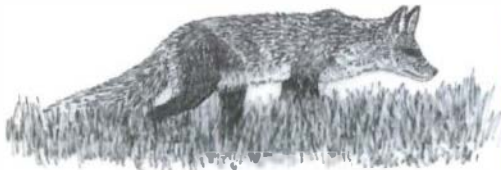

Halsbandparkieten zijn exotische vogels die normaal in Afrika en Indië leven. Een veertigtal van deze parkieten, werd in 1974 gelost uit de Meli-zoo nabij het Atomium in Brussel.

Intussen leven er ongeveer 4000 Halsbandparkieten in Brussel. Ze broeden in holtes van oude bomen, en nemen nestgelegenheid af van holenduiven, vleermuizen en allerlei hollenbroeders die op boomholtes als nestplaats aangewezen zijn.

Halsbandparkieten en monniksparkieten : niet te verwarren soorten ! Beide werden ingevoerd. De halsbandparkiet (boven) is de grootste : hij heeft een heel lange staart en een zwarte halsband; hij broedt in boomholten. De monniksparkiet is kleiner; hij broedt niet in boomholten, maar bouwt samen met soortgenoten een enorm kolonienest uit takken. In Brussel kan je zo een nest bewonderen op het Arrezzo-plein in Ukkel.

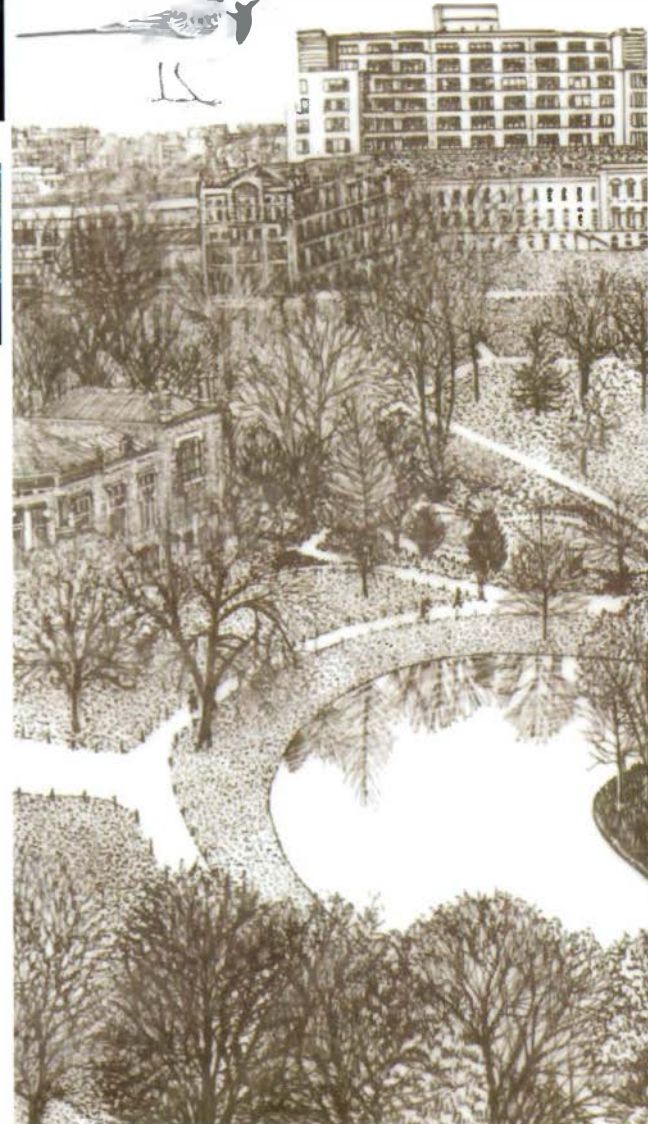
Vossen kunnen elkaar in bepaalde parken ontmoeten. Een van deze grote Brusselse parken telt vijf burchten. Vossen eten voornamelijk zieke dieren en konijnen.

Sperwers broeden in bossen en oude stadsparken. Zij bouwen vaak hun nest tegen de stam van een naaldboom aan en zij bejagen zangvogels tot in het stadscentrum. Tijdens de jaren 1960 werden overmatig pesticiden gebruikt, en één van de gevolgen van deze laakbare praktijk was de verdwijning van onze roofvogels. Twintig jaar geleden is de Sperwer teruggekeerd in de stad, en uit recent onderzoek blijkt dat de soort het opnieuw goed stelt.

Witte kwikstaarten worden ook regelmatig in de stad gezien, en zitten graag op daken van gebouwen.

Blauwe Reigers werden vroeger onder de "schadelijke" diersoorten geklasseerd en vervolgd, en stonden in die tijd bekend als schuwe vogels. In de stad werden reigers alsmaar vertrouwelijker. Er is een kolonie in het Koninklijk Domein van Laken. Daar broeden meer dan 200 paren : het is de grootste "reigerie" van België. Zij vissen in al de stadsvijvers, en boven de stad vliegen zij voortdurend met voedsel af en aan.

De zwarte kraai heeft zich goed aan de stad aangepast. In 1920 broedde ze al in het Leopoldspark, naast het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. In bepaalde parken zijn deze vogels zeer talrijk geworden omdat er veel bijgevoerd wordt, en er veel afval op grasperken achterblijft.

Kraaien met witte veren !

Stadskraaien hebben geen al te gezonde voeding. Zij eten te veel brood en afval : een beetje zoals mensen die elke dag frieten of hamburgers eten ! De witte veren zijn eigenlijk het resultaat van een ongezonde voeding.

Waterhoenders zijn al lang naar de stad getrokken. Vóór 1920 waren er jaarlijks verschillende koppels in het Leopoldspark. Waterhoentjes gedragen zich onopvallend, maar zijn in stadsparken gemakkelijker te benaderen dan op het platteland.

De Nijlgans is een exotische soort die uit gevangenschap ontsnapt is. Er verblijven er meer dan 600 in het Brussels Gewest. Nijlganzen verdedigen hun territorium op een felle wijze, en concurreren met inheemse soorten, dat wil zeggen soorten van bij ons.

Waar er zand is, zelfs tussen de plaveistenen van het trottoir of een wandelpad, kun je in het voorjaar of 's zomers zandbijen aan het werk zien. Het vrouwtje van de bij graaft een hol, waarin ze stuifmeel en nectar opslaat, en haar eieren legt. Vervolgens dicht ze de opening af, en bekommert zich niet meer om het nest. Als de larve uitkomt, is de tafel gedekt!

Aan de slag...

Help wetenschappers bij hun onderzoek

Als je een vogel met een kleurring aan de poot opmerkt, probeer dan de code af te lezen. Met een verrekijker zal dat beter lukken! Stuur het resultaat door naar het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (Ringdienst, Dienst Biologische Evaluatie - Didier Vangeluwe), maar vergeet vooral je naam, adres, de kleur van het opschrift en de kleur van de ring niet te vermelden. Nijlganzen worden tegenwoordig nauwlettend in de gaten gehouden...

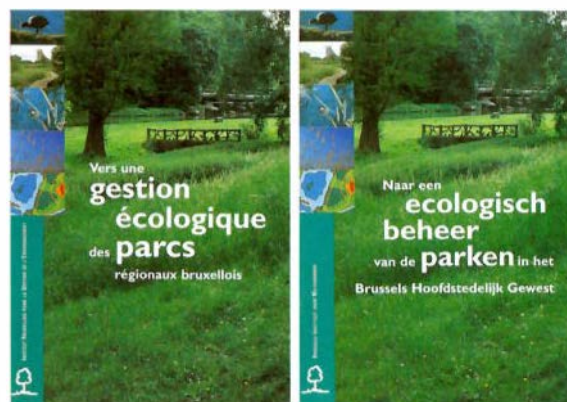

Een minder zware voet voorkomt dat overstekende dieren aangereden worden. Het stadsverkeer doodt jaarlijks enorm veel dieren.

Het BIM, dat de stadsparken van Brussel beheert, heeft een gidsje uitgegeven over de ecologische zones in die parken. Met behulp van dit gidsje kun je in de parken rondwandelen en wonderlijke zaken ontdekken. Dit gidsje is gratis te verkrijgen door naar het nummer 02 775 75 75 te bellen.

COLOUR-MARKING
PROGRAM

Gebouwen en straatstenen

Bepaalde dieren zijn goed aangepast aan menselijke bebouwing en wonen zelfs in het stadscentrum !

In Brussel, bijvoorbeeld, komen in de dichtst bebouwde gebieden nog een tiental vogelsoorten voor. 's Zomers zingen de zwarte roodstaarten hun krassende zang vanaf de daken, mussen zijn tafelschuimers op terrasjes, en gierzwaluwen, die slechts ophouden met vliegen om hun jongen te verzorgen, maken hun nest in spleten van oude gebouwen. 's Avonds jagen dwergvleermuizen in de straatverlichting op nachtelijke insecten... en de muizen trippelen op en af. Met wat geduld kan je misschien een overvliegende torenvalk observeren.

Buig voorover en kijk eens goed tussen de straatstenen. In de kleinste opening probeert een plantje te groeien, en maken insecten gaatjes in het zand.

Gierzwaluwen zoeken oude dichtbebouwde stadswijken op. Oude gebouwen bevallen hen beter dan nieuwbouw. Toch is het moeilijk om hun nestplaats te bepalen : je moet op het juiste moment op de juiste plek staan om ze tegen hoge snelheid in hun nestholte te zien verdwijnen.

Er komen 19 soorten vleermuizen voor in België, en niet minder dan 16 daarvan leven in het Brussels Gewest. De dwergvleermuis maakt nog het meest gebruik van onze huizen. Vanaf het vallen van de avond kun je haar op insectenjacht zien.

's Winters gebruiken grote groepen spreeuwen bomen of oude muren vol klimop als slaappleats. Op slaappleatsen in de stad verzamelen zich hoofdzakelijk standvogels, terwijl buiten de stad vooral overwinterende trekvogels overnachten.

De steenmarter is een marterachtige, zoals de wezel, de hermelijn, de bunzing en de das. De heimelijke, nachtelijke steenmarter blijft vaak onopgemerkt, maar houdt van oude zolders die voldoende warm en rustig zijn.

De zwarte mier is de algemeenste mier in de stad. Zwarte mieren bouwen hun nest onder een platte steen, op een zonnige plaats.

Overdag verbergen pissebedden zich onder de stenen, maar 's nachts, als het frisser en vochtiger is, gaan zij op zoek naar voedsel.

Stadsduiven, ontsnapt uit duiventillen van dierenliefhebbers, hebben de rotsduif als voorouder, die al sinds de oudheid gedomesticeerd wordt. Je ziet er veel, omdat ze van bijvoeding profiteren. De uitwerpselen van deze duiven zijn een ware plaag voor gebouwen en monumenten geworden. Er zijn in tal van Europese steden al pogingen ondernomen om het aantal stadsduiven te beperken, maar met matig succes.

De huismus, ooit een algemeen en vertrouwd stadsbeeld, schijnt te verdwijnen. Men weet nog niet precies waarom. Het BIM probeert in samenwerking met AVES te achterhalen wat er misloopt. De meest plausibele hypothese is dat er heel wat verwilderde hoekjes en braakliggende terreinen verdwenen zijn, die verspreid over de hele

stad een bron van insecten en zaadjes vormen.

Een korte kromme bek... de torenvalk is een dagroofvogel. Zijn rossige vleugels zijn slank, lang en puntig zoals die van andere valken. Hij gebruikt soms oude nesten van eksters of kraaien om in te broeden. Hij is goed aangepast aan de stad, en broedt in nissen in oude gebouwen. Dat blijkt ook uit zijn naam. Toch heeft deze vogel zich pas recent in het centrum van Brussel gevestigd. De torenspits van het stadhuis werd bewoond in het begin van de jaren 1970, het justitiepaleis in 1976 en de triomfboog van het Jubelpark in de jaren 1990.

In het stadscentrum eet hij voornamelijk mussen en muizen. Hij "bidt" in de lucht als een helicopter. Zo volgt hij de bewegingen van zijn nietsvermoedende slachtoffer, en stort zich vervolgens als een pijl op zijn prooi.

Net zoals de gierzwaluw is de zwarte roodstaart oorspronkelijk een rotsbewoner. Dit zangvogeltje broedt in de stad in allerlei holten. Hij heeft zich aangepast aan sterk bebouwde wijken, zelfs zonder groen. Hij zingt vanaf muren of daken van gebouwen. In de buitenwijken wordt hij relatief zelden opgemerkt.

Wat praktijk

De nieuwe "glazen torens" zijn niet bepaald diervriendelijk en tal van vogels vliegen zich te pletter tegen de ramen van grote flatgebouwen waarin de lucht weerspiegeld wordt.

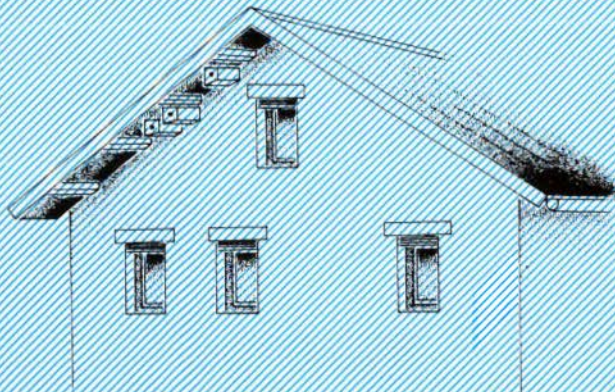
Bij je thuis kun je op grote ruiten roofvogelsilhouetjes kleven, waardoor er minder vogels per ongeluk tegen de ruiten zullen vliegen.

Nestkasten voor gierwaluwen

Om gierwaluwen aan nestgelegenheid te helpen, kunnen we aangepaste nestkasten ophangen. Zij moeten naast elkaar geplaatst worden, want gierwaluwen zijn sociaal. Langs de dakrand van het KBIN werd een hele reeks nestkasten voor gierwaluwen gehangen.

Plan van een nestkast voor gierwaluwen

Een nestbak voor een slechtvalk

Door het Fonds voor Instandhouding van de Roofvogels (FIR) werd voor het KBIN een slechtvalkenbak gemaakt. De slechtvalk is na enkele tientallen jaren afwezigheid eindelijk opnieuw in ons land beginnen broeden ! Het IFIR en de Ringdienst van het Instituut werken al jarenlang samen en hebben met succes nestbakken geplaatst op koeltorens van elektriciteitscentrales en op diverse masten.

Ruigten, braakliggende terreinen en onbebouwde percelen

Op het eind van de 19^e eeuw bestonden de meeste Brusselse gemeenten hoofdzakelijk uit landbouwlandschap, waarin bossen, vijvers, boomgaarden en kleine dorpjes elkaar afwisselden. In de loop van de 20^e eeuw volgde een bouwrage, waarbij de stad langzaam maar zeker terrein won op het platteland. Tegenwoordig tracht men de laatste onbebouwde plekjes te vrijwaren.

Waarom hecht men dan zoveel belang aan zulke gebieden ?

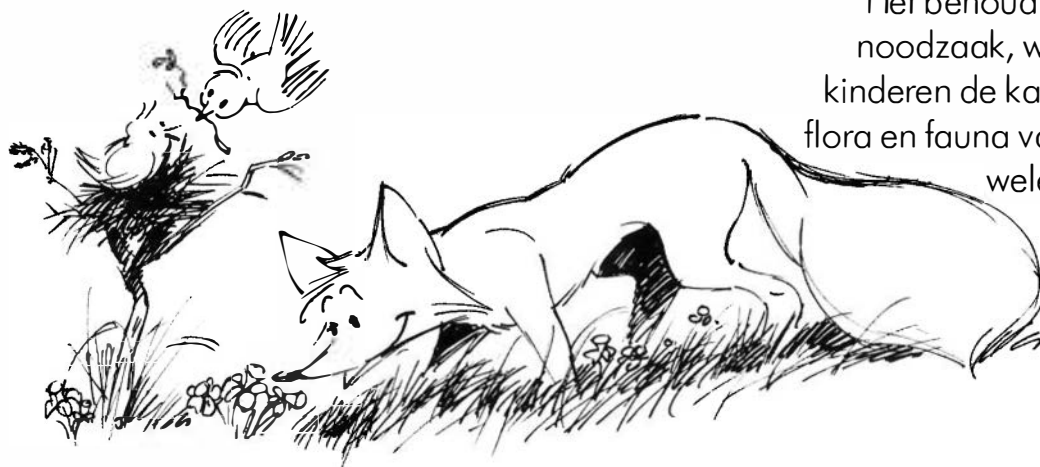
Braakliggende terreinen, ruigten en gebieden die er verlaten bij liggen of niet langer gebruikt worden, zijn zeer waardevol omdat de natuur er opnieuw haar plaats kan veroveren zonder menselijke tussenkomst.

De habitats zijn zeer gevarieerd, en vaak ook zeer rijk aan diersoorten. Zo werden bijvoorbeeld alleen al op een dergelijk terrein in Bosvoorde meer dan 140 vogelsoorten waargenomen.

Bovendien groeien daar heel wat inheemse plantensoorten (van bij ons), maar ook uitheemse planten die lang geleden hier geraakten, in het bijzonder via de spoorwegen.

De terreinen vereisen een aangepast beheer. Er wordt geprobeerd om het natuurlijk aspect van de vegetatie zo goed mogelijk te behouden, en men poogt om de open pioniersvegetatie te beschermen, die elders in de regio doorgaans verdrongen is.

Het behoud van deze biotopen is een noodzaak, willen we aan de Brusselse kinderen de kans geven om de streekeigen flora en fauna van de natuurlijke habitats van weleer te ontdekken.

De tuinfluiter doet zijn naam geen eer aan, want hij heeft het niet zozeer op tuinen voorzien. Hij fluit liever op braakliggende terreinen met spontaan opschietende bomen.

In Brussel hebben bepaalde ruigtes een kalkrijke bodem die goed de warmte vasthoudt. We kunnen er thermofiele (warmteminnende) insecten waarnemen en enkele typische vogelsoorten.

Recent werden in een ruigte nabij het Josaphat-station twee sprinkhaansoorten die in België zeldzaam en bedreigd zijn aangetroffen: de blauwvleugelsprinkhaan (links) en de sikkelsprinkhaan.

De ratelaar is een rechtvleugelige die warme plaatsen verkiest.

De kneu pikt zaadjes op van de grond, waaronder distelzaad.

Terreinen die er "onverzorgd" uitzien, hebben vaak heel wat te bieden. Daar vinden vlinders met vreemde namen, zoals landkaartje, gehakkelde aurelia of kleine vos voldoende honingplanten om zich te voeden, en zonnige plekje om zich op te warmen. Hun rupsen zijn afhankelijk van waardplanten die in deze vergeten hoekjes groeien.

Bij ons leven heel wat solitaire wespen. Het vrouwtje van de metsersbij maak een gat in de zachte mortel van een muur. Daarin legt ze een ei en plaatst ze een verlamde rups. Als de larve uitkomt, kan ze eten uit de muur halen: zij zal de rups levend verorberen.

Een kale bodem en planten met holle stengels zijn ideale legplaatsen voor solitaire bijen.

Dichte bosjes zijn geschikte
broedplaatsen voor ransuilen.

Steenuilen broeden soms in
konijnenpijpen, maar het liefst
wonen ze in oude knotwilgen.

Bosrietzangers komen pas laat in het voorjaar (rond midden mei) uit hun overwinteringsgebieden in Tropisch Afrika terug. Het paartje brengt jongen groot, en vertrekt al rond midden juli naar Ethiopië. Zij brengen ons slechts een kort bezoek. Deze vogelsoort houdt van verlaten, open, zonnige hoekjes. Zij zingt ondermeer in hoog onkruid en meidoorns.

Tot zeker in het midden van de 20^e eeuw kwam de haas wijd verspreid in de Brusselse rand voor. Nu is hij zeer zeldzaam geworden. Enkel de Pede-vallei huisvest nog een populatie van een tiental dieren.

Een dwergmuis.

Naast weilanden, ruigtes en een vijver heeft het Bos van Wilder in het bijzonder een oude boomgaard te bieden.

De eikelmuis
houdt van oude
boomgaarden.

Hof ter Musschen : een van de laatste
«landelijke» plekjes in Brussel.

De ruigtes aan het
oude station van
«Thurn en Taxis»

Aan de slag...

Op het spoor van de Brusselse marterachtigen !

In opdracht van het BIM (Brussels Instituut voor Milieubeheer) voeren wetenschappers van het KBIN een **census** uit van zoogdieren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In samenwerking met de dienst museologie werden "sporenbakken" ontworpen, die het mogelijk maken om pootafdrukken vast te leggen van de verschillende marterachtigen zoals wezel, hermelijn, bunzing en steenmarter.

Dit zijn sporen van een steenmarter (boven). Soms komt een egel de sporenbak bezoeken (rechtsonder)

Knutselen : een afgietsel van diersporen maken

Material : een halve fles snel hardend gips, een halve fles water, een strook karton van 10 op 40 cm die je met een paperclip sluit.

- Zoek in de modder een goed spoor en verwijder twijgjes en droog gras.
- Duw het karton in de aarde rond het spoor.
- Meng het water goed met gips.
- Giet het gips in het spoor.
- Na een half uur kun je het afgietsel losmaken.

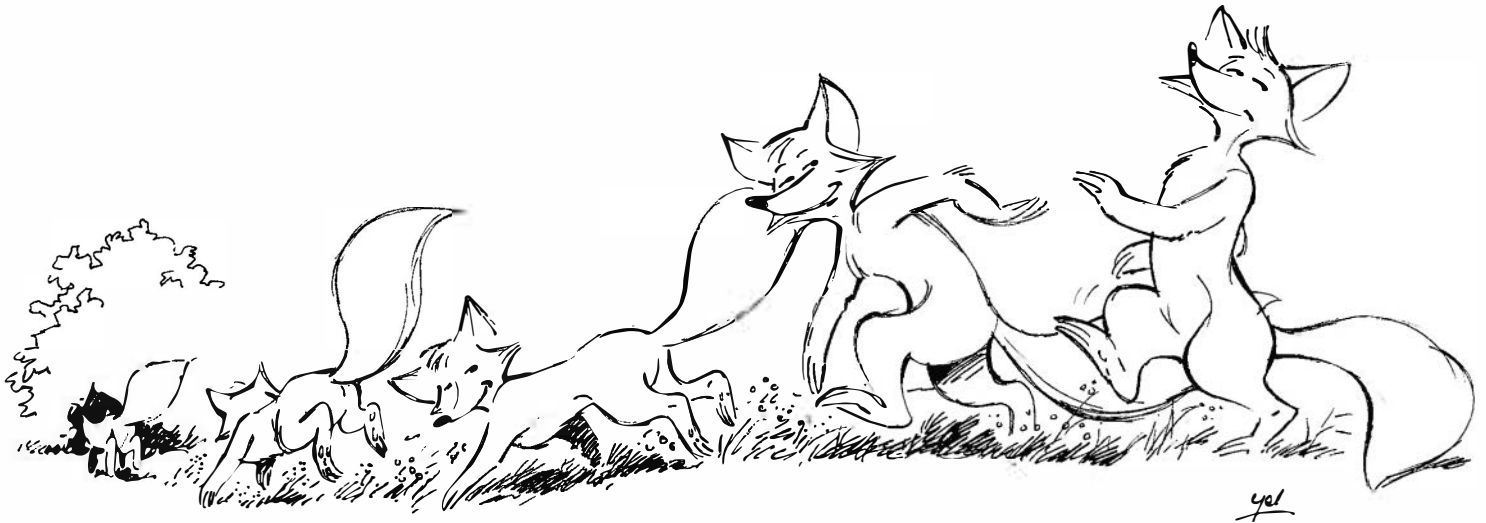

Hier een das voor een sporenbak. De das, daarentegen, is verdwenen uit het Brussels Gewest. Zal hij zich opnieuw in het Zoniënwoud vestigen ?

Spoorwegbermen in de stad

Langs spoorwegbermen komen honderden soorten insecten en dieren voor die niet in parken of tuinen leven. Spoorwegbermen zijn "corridors" waarlangs wilde dieren de stad kunnen binnendringen. Spoorwegbermen zijn minder gevaarlijk dan wegbermen. De dieren kunnen gemakkelijk de goed afgeschermdde sporen volgen en zich via de berm van de ene groene ruimte naar de andere begeven.

De achteruitgang van de grasmus

Grasmussen doen het niet goed in onze regio. Hier zijn tal van verklaringen voor: pesticiden en droogte in het overwinteringsgebied, maar ook de verdwijning van kleine landschapselementen, zoals hagen en struiken.

De Grasmus wordt steeds zeldzamer. Dat is ook het geval in andere Europese landen. Hij houdt van een open landschap met lage, dichte struiken, met hier en daar een verspreide boom of een hogere struik. In Brussel is de herbebassing van bepaalde ruigtes ongunstig gebleken voor deze soort.

Het dagpauwoog draagt een tekening in de vorm van ogen op de vleugels. Als hij de vleugels opent, gelooft het roofdier dat hij een groter dier opgeschrikt heeft... dat hem aankijkt!

Winterkoningen zijn mini-vogeltjes die het op dichte struiken voorzien hebben.

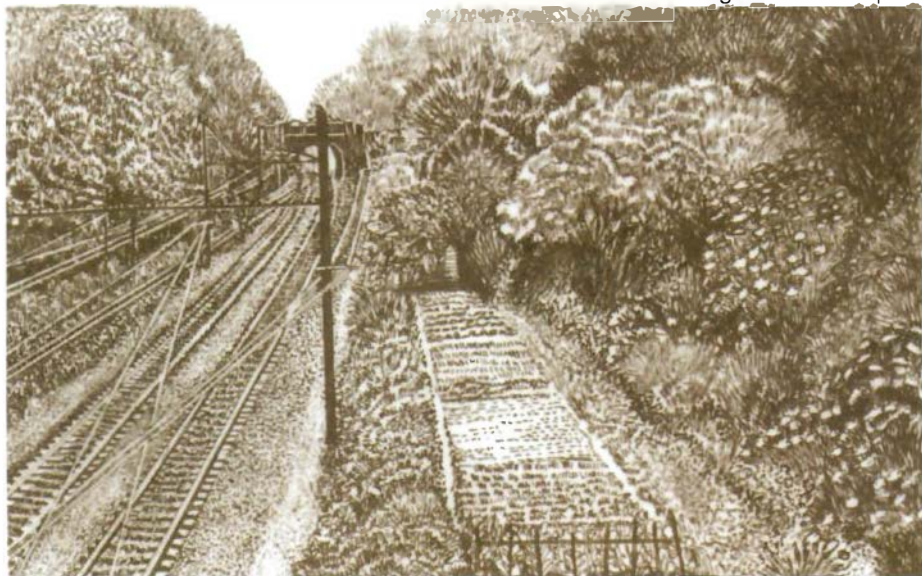

De vos maakt gebruik van spoorwegbermen om bijna tot in het stadscentrum door te dringen. Bewoonde burchten werden aangetroffen nabij het Luxemburgstation.

De kleine tijftjaf is een insectenetende zangvogel die slecht 10 gram weegt. Hij brengt de winter door aan de Middellandse Zee.

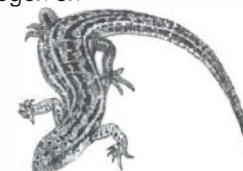

De hermelijn en de wezel zijn kleine marterachtigen die zeer moeilijk te observeren zijn.

De zwartkop is verlekkerd op paarse vlierbessen.

De levendbarende hagedis leeft op zonnige, rustige plaatsen. Spoorwegen en spoorwegbermen zijn zonder twijfel de laatste plaatsen waar deze soort in Brussel overleeft.

Vijvers, beken, rivieren en kanalen

Parken die wat verder van het stadscentrum verwijderd zijn, vooral die met een vijver, zijn uitstekende plaatsen om de fauna te observeren.

Natuurlijke waterlopen zijn goede observatieplaatsen ; zij trekken niet enkel vogels aan, maar ook amfibieën en zoogdieren. Ook de stadskanalen zijn bevoorrechte plaatsen. Tijdens strenge winters trekt het ijsvrije water meeuwen, aalscholvers en eenden aan, die de koude in het noorden ontvluchten.

Tot voor twintig jaar broedde de kleine karekiet regelmatig in bepaalde steden, waar hij moerasjes en rietkragen vond. Toen de rietkragen verdwenen, werd de soort alsmat schaarser. Gelukkig worden nu op moerasige plaatsen in bepaalde parken opnieuw lisdodden en riet aangeplant.

De roodwangschildpad werd uitgezet op parkvijvers. Zij overleeft er zeer goed, ook 's winters. Ze richt er schade aan, omdat ze zich tegoed doet aan kikkervisjes, donskuikens van eenden en waterplanten. Als deze huisdiertjes te groot worden, kun je ze maar beter niet in stadsvijvers dumpen.

Wilde eenden komen al lange tijd op stadsvijvers voor, waar ze verbasteren met "soepeenden" uit parken. Dit zijn tamme eenden die op de vijvers vrijgelaten werden.

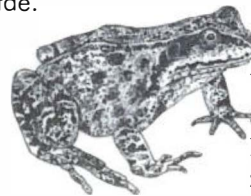
Futen werden eertijds sterk bejaagd voor hun veren (het zogenaamde "futenbont"). Bovendien werden ze door vissers vervolgd, die geen concurrentie duldden. De fuut heeft voor het eerst in 1973 in Brussel gebroed. Sindsdien heeft hij meer en meer stadsvijvers gekoloniseerd.

In de stad kunnen meerkoeten dicht benaderd worden, terwijl ze in de 19e eeuw en zelfs ook later als schuwe vogels beschouwd werden. In Brussel kan je een meerkoet dichter benaderen dan buiten de stad.

De boomkikker heeft in het Brussels Gewest standgehouden tot in 1970. Nadien is de soort verdwenen omwille van het verlies van de wetlands waarin zij leefde.

Watersalamanders, padden en kikkers zijn amfibieën. Hoewel ze bescherming genieten, kan dat op zich ontoereikend zijn, omdat ze zeer gevoelig zijn voor wijzigingen in hun leefmilieu. Wetlands worden al te vaak opgehoogd en vernield.

Tijdens strenge winters is er enkel ijsvrij water op het kanaal, wat meer vogels dan gewoonlijk aantrekt, waaronder meeuwen, aalscholvers (zie onder) en noordelijke eendensoorten, zoals tafelenkuifeenden.

tafeleend en kuifeend

Waterplanten zijn ware kraamplaatsen voor kikkervisjes en larves van libellen.

Juffers en libellen

Juffers, zoals de breedscheenjuffer, zijn zygoptera : zij vertonen twee gelijkvormige vleugelparen. In zit sluiten zij de vleugels.

Libellen, of anisoptera, zoals de platbuik zijn groter en de voorvleugels verschillen van de achtervleugels in vorm. In zit spreiden zij de vleugels langs weerskanten van het lichaam.

De ijsvogel is moeilijk waarneembaar. Hij schiet langs als een blauwe schicht over het wateroppervlak. Ijsvogels verdragen geen langdurige vorst.

Brussel telt nog enkele ijsvogelparen, zoals bijvoorbeeld te Roodklooster of in het Woluwe-park.

De vijvers van Roodklooster

Aandeslag...

Een kleine tuinvijver

Zelfs een kleine vijver kan in een stadstuin boeiende ervaringen garanderen.

Je dient wel met enkele zaken rekening te houden :

- De vijver moet goed in de zon liggen. Er staan beter geen bomen in de onmiddellijke omgeving om te vermijden dat vallende bladeren het water verzuren.
- Het water dient op sommige plaatsen ten minste 80 cm diep te zijn : gedurende sommige zomers is het zeer droog, en tijdens sommige winters blijft de vorst aanslepen !
- Maak zacht glooiende oevers, zodat de vijver geen dodelijke val voor zoogdieren en amfibieën wordt. Geleidelijke oevers warmen sneller op, wat een goede ontwikkeling van de flora en de fauna begunstigt.
- Let op ! Zet geen goudvissen in je vijver uit: zij hebben veel zuurstof, voedsel en levensruimte nodig en zij zouden wel eens het evenwicht in de vijver kunnen verstoren.
- Je mag geen kikkers, padden, salamanders, kikkervisjes of eieren van amfibieën uit de natuur halen.

Met wat geduld, zul je zien dat je vijver spontaan gekoloniseerd zal raken.

Wat planten betreft, kun je beter een andere vijverliefhebber contacteren.

Voor meer tips kun je altijd terecht bij
Natuurreservaten vzw (02 245 43 00)
of het BIM (02 775 75 75)

Waterhoen of meerkoet?

De meerkoet heeft een witte snavel en een wit snavelschild. Zijn grote poten zijn zeer eigenaardig gevormd : de tenen zijn gelobd. Het waterhoen is kleiner dan de meerkoet. Als het waterhoen loopt of zwemt, wipt het met zijn staartje, waarbij de witte tekening op de onderstaart oplicht. Het waterhoen is bovendien te herkennen aan zijn rode snavel met gele punt en zijn groenige poten.

Nooit meer doen !

Als je kikkerdril of paddesnoeren vindt, bekijk ze dan goed, maar neem ze vooral niet mee naar huis. Het is echt geen goed idee om ze in huis te halen. Ten eerste is het verboden. Ten tweede moet je eraan denken dat een kikker terugkeert naar de vijver waarin hij geboren is... stel je de afstand eens voor die hij zou moeten afleggen ! En wat als je tuin ommuurd is ?

Het Blauwe Netwerk : een blauw lint tussen rivieren en vijvers

De stad Brussel is op moerasgrond gebouwd : er zijn heel wat beken, grachten en bronnen. Vanaf de 19^e eeuw verdwenen de meeste onder het beton. Tot nu werd zowel het zuivere als het vervuilde water afgeleid naar waterzuiveringsstations, wat een verkisting !

Het Blauwe Netwerk is een project van het Brussels Gewest dat beruht op het vervuilde van het zuiver water te scheiden. Zo zal de kwaliteit van het water in de parkvijvers verbeteren. Dat is in het voordeel van de dieren die er leven, en er zal ook minder water moeten worden gezuiverd in de zuiveringsstations. Op dit moment zijn twee pilootprojecten opgestart : het ene in de Woluwe-vallei, ten zuiden van de stad, het andere in de vallei van de Molenbeek, in het noorden van het Gewest.

Woud aan de stadspoorten

Niet alle steden hebben het geluk een woud aan de voordeur te hebben. Een deel van de fauna die aanwezig is in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou zonder het Zoniënwood niet bestaan. Ooit was het Zoniënwood een prinselijk jachtdomein. Het woud heeft stand gehouden ondanks vele ontbossingen. De jacht heeft evenwel bijgedragen tot het verdwijnen van grootwild, zoals herten en everzwijnen.

De bosuil eet heel wat
knaagdieren, en op het menu
staan vooral bosmuizen en
rosse woelmuizen.

Buizerd, wespendif, torenvalk, boomvalk, havik
en sperwer zijn de dagroofvogels die in het
Zoniënwoud broeden.

Nest van een wespendif

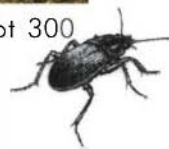
De grote bonte specht heeft een favoriete boom,
waarin hij dennenkegels in een spleet vastklemt
om ze beter te kunnen openen. Eerst hakt hij ze
met zijn sterke snavel open, om er vervolgens de
zaadjes uit te halen. Zo vormt zich stilaan een
stapeltje spaanders op de grond. Een dergelijke
plaats wordt een
"spechtensmidse"
genoemd.

Onze grootste
specht, de
zwarte specht, bewoont
oude beuken, eiken- en
coniferenbossen. In bomen met een
grote omvang kan hij de nestholte
hakken, waarin hij zijn jongen zal
grootbrengen. Hij zoekt zijn voedsel
onder de schors en hakt in op oude
boomstammen die op de grond liggen
te rotten.

Tot 300
op één enkele

insectensoorten kunnen
eik voorkomen.

De glanskop houdt van loofbossen waarin beuken overwegen. Hij mag niet verward worden met de sterk gelijkende matkop, die drassige plaatsen verkiest, waar populieren, wilgen of elzen groeien.

De zeer behendige boomklever kan met de kop naar beneden van een boomstam afdalen.

Er leven enkele tientallen reeën in het Zoniënwoud. Ze zijn gevoelig voor verstoring.

Daarom is het van belang de honden aan de leiband te houden en niet van de paden af te wijken !

De bosmuis is samen met de rosse woelmuis een van de favoriete prooien van roofvogels en vossen.

De vos, het enige "grote" roofdier in het Zoniënwoud, jaagt vooral op kleine zoogdieren zoals bosmuizen en rosse woelmuizen.

De vuursalamander komt nog voor in het Zoniënwoud. Let daarom op dat je de oevers van stroompjes niet beschadigt met de mountain bike.

Oude bomen in het bos

Spechtengaf en andere hollen of saleren in oude bomen zijn van belang als schuilplaats voor tal van opbelevende vleermuizen, zoals de rosse vleermuis, een van de grootste soorten in België.

Nachtswaluwen en houtsnippen zijn zeldzaam in de bosgordel rond Brussel. Loslopende honden verstoren deze vogels die overdag op dorre bladeren rusten : ze zitten roerloos op de grond en zijn perfect gecamoufleerd door hun verenkleed.

Een opgeruimd bos is een leeg bos

Een bos zonder takken op de grond, zonder dood hout, zonder woekerende planten in de ondergroei, zonder struiken of bramen, is een leeg bos. Een oude boom is als een appartementsgebouw. De gaten, kieren en spleten bieden talloze mogelijkheden aan insecten, spechten, mezen en vleermuizen. Het is dus belangrijk om ten minste enkele oude bomen te behouden.

Het bos wordt sinds enkele jaren op een andere wijze beheerd. Sommige delen zijn bosreservaat geworden, en het bos kan er zich vrij ontwikkelen. Zo wordt het bos dichter, en de ondergroei soortenrijker. Bosvogels houden van een wirwar van takken en struiken. Afgebroken takken en omgewaaide bomen worden op de grond gelaten.

Door ontbinding wordt afgestorven materiaal in voedingsstoffen omgezet : een overvloed aan voedsel voor talloze insecten. Op korte tijd vestigen er zich paddestoelen, mossen en korstmossen.

De achteruitgang van de kleine zangvogels

De fluitsanger (onder) en de gekraagde roodstaart zijn zangvogeltjes die vanaf augustus naar Afrika trekken. Hun populaties gaan tegenwoordig onrustwekkend achteruit. Zij worden geringd om hun trekroutes te achterhalen en te onderzoeken wat hun problemen op die lange reis zijn.

Laten we in het bos wandelen

Waarom wordt er gevraagd om op de paden te blijven ?

Een mountain bike is tof... maar niet buiten de paden ! De strooisel- en de humuslaag zijn van levensbelang voor het bos. Als de grond te sterk belopen wordt, verdwijnt de beschermende humuslaag en kan er niets meer groeien. Op bepaalde plaatsen groeien kwetsbare of zeldzame bosplanten die beter niet vertrapt worden. Blijf dus op de paden.

Het bos is geen vuilbak en geen plek om te plukken of te verzamelen. Laat geen verpakkingen of afvalresten in het bos rondslingeren.

Pluk geen bloemen of paddestoelen, want ze bevinden zich vaak niet langs de paden en je zou de grond en de vegetatie kunnen vertrappen. Stel je er tevreden mee ze te bewonderen, en gun zo ook aan anderen het plezier om ze te ontdekken.

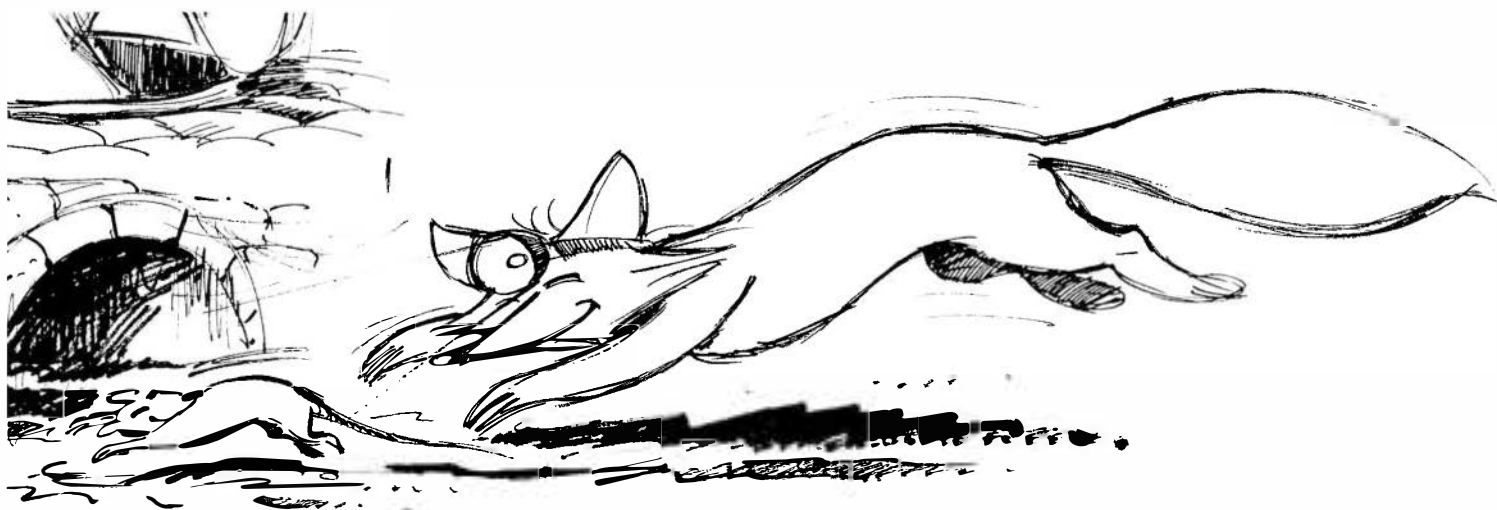
Maak zo weinig mogelijk lawaai, zo zal je niemand storen, en breng geen diertjes naar huis die je gevonden hebt. Je kunt ze beter in hun natuurlijke omgeving waarnemen.

De keffer aan de leiband ! Je hond is welkom in het bos... maar niet om het even waar en om het even hoe. Het jachtinstinct van je trouwe metgezel zal snel bovenkomen als hij de geur van wild snuift. In het Brussels Gewest moet de wandelaar trouwens meester over zijn hond blijven !

De ondergrondse stad

De donkere wereld van de riolen is niet levenloos. Het is het rijk van de rioolrat of de bruine rat. We treffen er een hele resem kleine insecten aan, die deze vochtige plekken zonder licht op prijs stellen. En laat je niet wijsmaken dat het er koud is !

Er zijn nog heel wat andere dieren die hun leven onder de grond doorbrengen en fascinerend zijn om te ontdekken.

De rioolrat of bruine rat leeft in het kilometerslange buizenstelsel dat onder de stad doorloopt. Maar men ziet ze ook langs waterlopen en vijvers. Zij is zeer verzorgd, en maakt zich voortdurend schoon ! In tegenstelling tot wat vaak verteld wordt, zijn ratten niet kwaadaardig; zij zijn boeiend om waar te nemen. In de stad is de vos hun predator.

In onze steden heeft de rioolrat of bruine rat de zwarte rat verdrongen. Het was de zwarte rat die in het sombere verleden de pest heeft overgedragen, waaraan miljoenen mensen in de Middeleeuwen gecrepeerd zijn. De zwarte rat is kleiner dan de bruine rat, met langer haar en een langere staart. Zijn oren zijn eveneens groot en kaal, terwijl die van de bruine rat klein en behaard zijn. Hij is een tiental jaar geleden uit Brussel verdwenen, maar komt nog voor in havensteden.

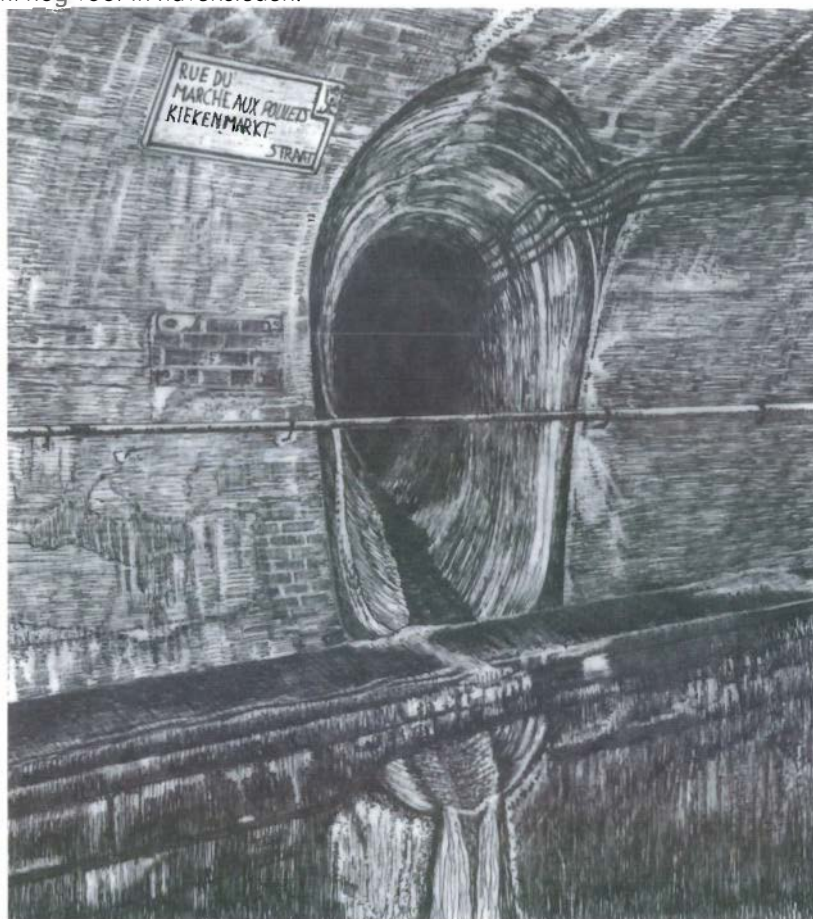
Watervlooien behoren tot dezelfde familie als krabben en kreeften. In onze riolen leven watervlooien die wit zijn, omdat ze geen pigmenten hebben.

Een heleboel spinnen leven in riolen. Zij vinden er een massa vliegjes.

Kakkerlakken zitten graag op warme, vochtige, donkere plaatsen. De oosterse kakkerlak verdraagt lagere temperaturen dan verwante soorten. Daarom voelt hij zich in zijn nopjes in onze riolen. Hij eet er allerlei afval.

Zoogdieren die graven, zoals mollen en spitsmuizen, verluchten de grond en woelen hem om. Mieren en regenwormen helpen hieraan mee. Dankzij hen circuleert er meer zuurstof onder de grond.

De mol schuwt het licht. Hij verbergt zich in onderaardse gangen die hij tot groot ongenoegen van je vader onder het gazon graaft ! Eigenlijk verlucht hij zo de grond, en voedt hij zich met regenwormen die in de donkere gangen vallen. Een mol in de tuin is een goed teken : het betekent dat de grond er goed is.

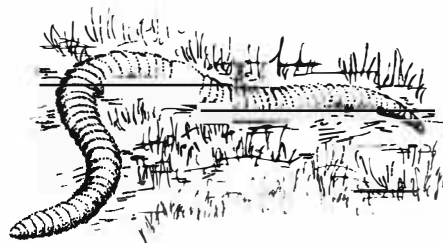

Sommige mierensoorten komen uit veraf gelegen delen van de wereld, maar rukken nu op, zoals de faraomieren.

Mieren bouwen onder de straatstenen een heuse ondergrondse stad. Het hoofdnest reikt tot diep onder de grond. Door het graafwerk ontstaat een hoopje aarde. Dit hoopje regelt de temperatuur in het mierenest. De eieren en de larven worden door de werksters gedragen tot vlak onder het door de zon opgewarmde oppervlak. Als het koud is, wordt alles naar de diepte gebracht.

De regenworm leeft in gangen die hij in de grond gegraven heeft. Dankzij zijn gangen dringt het water en de lucht beter in de grond door. Al etend, baant hij zich een weg.

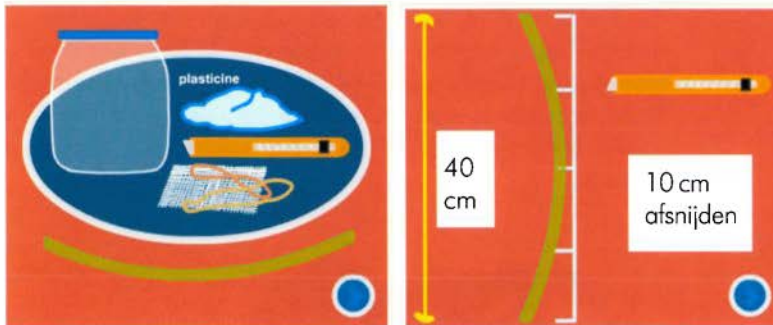
De aarde waarmee hij zich voedt, bestaat uit plantaardig en dierlijk afval. Hij zet zijn uitwerpselen af aan de uitgang van een gang. Deze zijn rijk aan voedingsstoffen die dan weer door de wortelen van de planten zullen opgenomen worden.

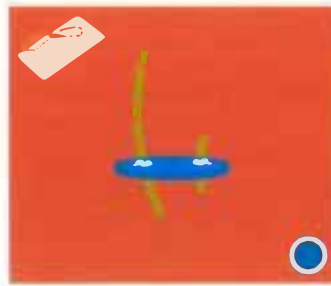
Aan de slag ...

Knutselen : de insectenzuiger om insecten eventjes te vangen en van dichtbij te bekijken

Materiaal : een glazen bokaal met een deksel in rubber (type yoghurtpot), een plastic slangetje van ca. 40 cm lang en 6-8 mm doorsnede (type luchtslangetje voor aquarium), een stukje gaas (type compres), een elastiekje, wat boetseerlei (voor de lassen), een schaar.

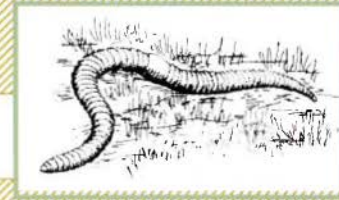
1. Snij 10 cm van het slangetje
2. Vraag aan een volwassene dat hij twee 6-8 mm grote gaten in het deksel maakt.
3. Trek er de twee stukken slang door en breng er boetseerlei aan, zodat ze niet glijden.
4. Bevestig met het elastiekje het stukje gaas aan het kortste eindje slang.
5. Hou het insect niet te lang gevangen en laat het vrij waar je het gevonden hebt.

Regenwormen :

het principe van de veer om te glijden

Het zachte lichaam van de regenworm is omgeven door 2 lagen spieren. Als hij zijn spieren samentrekt, dan veranderen de ringen van vorm. Door het ene na het andere segment uit te rekken of samen te trekken, kan hij kruipen en graven.

Een vermicultarium (wormenpot) maken om regenwormen aan het werk te zien

1. Neem een grote lege confituurpot of een bokaal voor compote.
2. Vul de pot met verschillende lagen aarde en giet er water over.
3. Leg er wat bladeren boven (als voedsel).
4. Stop enkele regenwormen in de pot.
5. Bedek de pot zodat het er donker is.
6. Zet de pot op een frisse plaats, zoals de kelder. Na enkele dagen zal het voedsel zich onder de grond bevinden, en zullen de aardlagen omgewoeld zijn.

Brussels, by night

's Nachts ontwaakt het nachtwereldje om op jacht te gaan. Vleermuizen kruipen uit hun schuilplaats om met hun gevoelige sonar motten en muggen te onderscheppen, uilen loeren op woelmuizen en veldmuizen, steenmarters sluipen geruisloos over de daken, vossen aarzelen niet om langs onze trottoirs te lopen en egels dolen door de tuinen op zoek naar slakken. In het bos zitten de uilen op de uitkijk terwijl bosmuizen en veldmuizen de humuslaag omwoelen en zoeken naar vruchten en bessen.

Vleermuizen: de enige zoogdieren
die kunnen vliegen

Lang geleden werden vleermuizen wel eens voor vogels gehouden, maar zij verschillen sterk in bouw. Hun vleugels zijn onbevederd, en zijn voorzien van een fijn en teer vlies, gespannen tussen het lichaam, de staart en de vier ledematen tot aan de toppen van sterk verlengde vingers (met uitzondering van de duim). Vleermuizen hebben korte duimen, voorzien van krachtige nagels, waarmee ze kunnen klimmen en kruipen.

Een boordvleermuis en een
watervleermuis in hun
winterverblijf

Een vate vleermuis opent
de bek om ultrasone
geluiden voort te brengen.

In het kader van het Europees netwerk Natura 2000 heeft het Brussels Gewest drie bijzondere beschermingszones aangeduid die in totaal 11,7 % van haar oppervlakte bestaan.

Dit project wil inspelen op de natuurlijke soortenrijkdom aan vleermuizen in het Gewest, en het aantal geschikte verblijfplaatsen voor deze sterk bedreigde zoogdieren opvoeren. Dit streefdoel probeert men te bereiken door holle bomen te behouden, nestkasten te plaatsen, kraamzolders in te richten en door de rust op de winterverblijfplaatsen te garanderen.

Enkele nestkasten in
het Zonienwoud

vate vleermuis

De buurzing is een kleine
naamrechtige die vooral 's nachts
actief is, en van rochthige ploarsen
houwt. Hij wordt schoorster in het
brusselke Gewest!

De wenen van de bosuil zijn licht en zachtzacht. Sommige
wenen zijn hebbend voorzien van donzige haarden die voor
een geulplaze vlucht zorgen. De muizen zullen de bosuil niet
hooren dankomant!

Vossen zijn vooral nachtridders, die
bich soms over hennollen kilometers
werpluizen.

Vossenhermonia amvotten een burcht
morkerpluizen waar zij hun geul ochterlaren,
nustpluizen in de zon en rochthgebieden
zijn voedsel vanleert oamzenlijk naar geling het
seizoen en de perodes in zijn leven. Alkei
hullen beschouwing gelaten, eer hij ook veel
doodgereden dieren, katten, egels, duiven
roffen...

Amfibieën, zoals brune kikkers, watersalamanders en padden trekken soms behoorlijke
afstanden naar het water, waarm ze geboren zijn. Daar zullen zij zich voortplanten.
Weggen langs riviers zijn in het voorjaar vaak bezond met verspreide amfibieën.
Bepaalde gemeentes nemen maatregelen om de paddenrek aangehinderd te loten
verloopen.

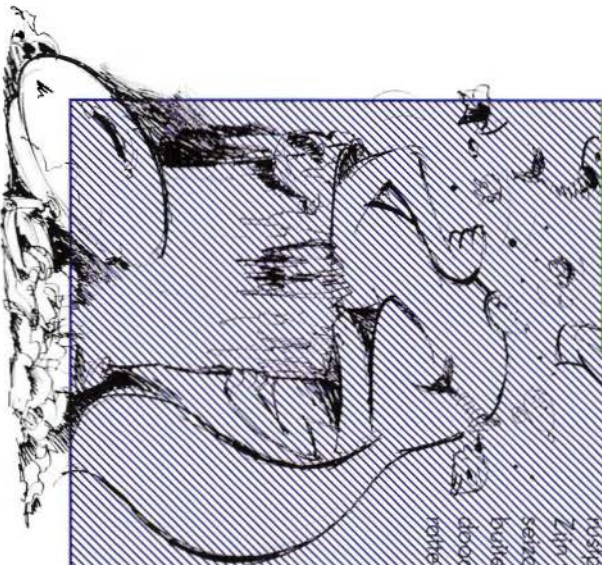
De kerkuif huist in kertonens en
op oude zolders waer van de
in hegopeningen niet
afgeschermd zijn. Hij is reer
moeslijk waar te nemen.

Egels zijn nachtridders. Zij leggen flinke afstanden of om hun
lochtgebied te bereiken, dat vaak een heel eind veruikdend is
van hun schuilplaats. Ze steken dan ook vaak wegen over. Zij
kamen dikwijls langs wegbermen omdat ze er heel wat
doodgeorden kleine diertjes vinden. Als een auto met
aangesloten lichten nadert, zal de egel zich spantun
overtien. Zo worden jaarlijks heel wat egels doodgereden.
Natuurlijke hagen in tuinen zijn gunstig voor egels.

Bosmuizen trappelen door onze tuinen en
zijn met zoals huismuizen de gefelde prooi
voor katten, vossen en uilen.

Wat theorie en wat praktijk ...

Om 's nachts te jagen is een scherpe blik en een uiterst fijn gehoor nodig. Zoals alle roofvogels hebben uilen twee grote naar voren gerichte ogen met een gedeeltelijk overlappend gezichtsveld. Hierdoor hebben zij een driedimensioneel binoculair zicht waarmee zij de afstand tot de prooi goed kunnen inschatten. Voor een zijdelings zicht kunnen zij de kop 270° draaien, en om hun prooi beter te horen zijn de gehooropeningen asymmetrisch geplaatst. Zo kunnen uilen haarscherp het minste geluid opvangen.

positie van de
gehooropening

positie van de
gehooropening

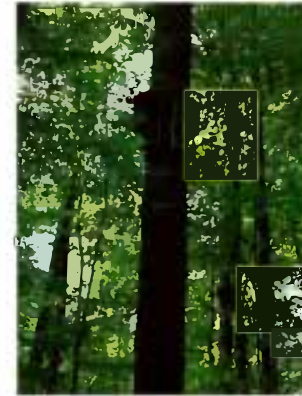
Het Groene Netwerk

Weet je dat 53 % van het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest groen is? De groene ruimte raakte evenwel na verloop van tijd verbrokkeld tot geïsoleerde groene eilandjes in een zee van gebouwen en wegen. Zij zijn dus niet langer onderling verbonden.

Het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) lanceerde het project "Groen Netwerk". Het hoopt zo niet alleen nieuwe parken aan te leggen, maar ook een groen snoer te vormen door de groengebieden via aanplantingen langs waterlopen, spoorwegbermen, ruigtes, en bomenrijke lanen met elkaar te verbinden. Zo zal de stad voor iedereen wat aangenamer worden, en zullen bepaalde diersoorten zich beter kunnen verplaatsen van de ene groene ruimte naar de andere.

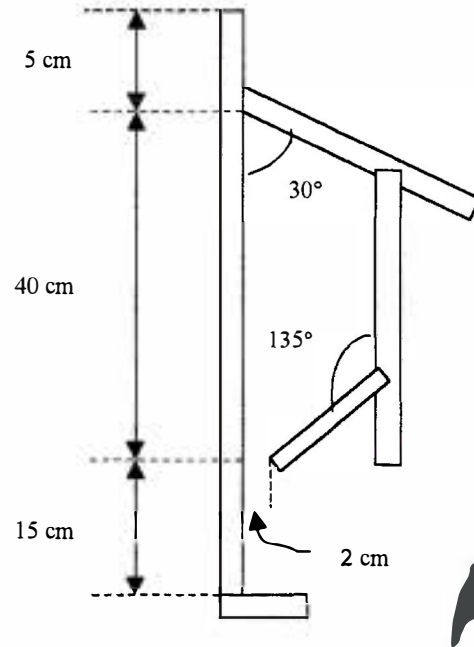
IBGE - BIM

Nestkasten in het
Zoniënwoud

Je kunt de vleermuizen helpen : dit is
een voorbeeld van een nestkast

De ingang moet een diameter hebben van 2 cm
De plank moet minimaal 28 mm dik zijn.

Stortplaatsen ...

Dit zijn plaatsen die zeer vaak bezocht worden door bepaalde vogelsoorten omdat ze er voedsel vinden.

...en onsafval!

Waar de meeuwen schreeuwen. De storten van Brussel liggen buiten het Gewest, bijvoorbeeld in Mont-Saint-Guibert. 's Ochtends vliegen meeuwen die kant op, en 's avonds zie je slaaptrek in de andere richting. Een groot aantal Zilvermeeuwen verlaat 's ochtends de omgeving van Antwerpen, waarna ze over Brussel naar Mont-Saint-Guibert (Louvain-la-Neuve) vliegen.

De kokmeeuw : witte kap, zwarte kap

Volwassen kokmeeuwen dragen in de paartijd een donkerbruine kap. In de winter is de kop wit, met een zwart "koptelefoontje" achter het oog.

In parken en langs lanen trekken overvolle vuilbakken, rondslingerend afval op de grasperken en overdadige bijvoeding talrijke kraaiachtigen. Zo komt er een te groot aantal voor in sommige parken, zoals het Leopoldspark, waar het niet ongewoon is om er meer dan vijftig samen op de grasperken te zien.

Omwille van deze overpopulatie slagen zij er minder en minder in om zich succesvol voort te planten, aangezien de paren hun territoria niet meer kunnen verdedigen.

De rioolrat of bruine rat mag niet verward worden met de verwante zwarte rat. Zij houdt van donkere, vochtige plaatsen. Zij kan gemakkelijk waargenomen worden langs de vijvers, waar te veel brood aan de vogels gegeven wordt.

Aan de slag ...

Composteren : je tuin wordt mooier mee, en de stad gezonder

Elke Brusselaar produceert 350 kg afval per jaar ! Door te composteren gaan er aanzienlijk minder grijze afvalzakken naar de verbrandingsovens, waardoor de vervuiling afneemt. Compost geeft kracht, verrijkt de grond en behoedt planten voor ziektes. Zo wordt ons leefmilieu gezonder en natuurlijker.

Het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM/IBGE) heeft een handige kleine brochure samengesteld voor beginners in de kunst van het composteren. Vraag ze aan op het nummer 02 775 75 75. Het is gratis !

Een tip : wilde dieren zijn er niet altijd mee gebaat om gevoederd te worden !

Dieren in parken **mogen niet** overdadig gevoederd worden. Het brood in de vijvers zal uiteindelijk rotten en de vijvers vervuilen.

Als je **graag** wilde eenden op vijvers ziet, dan kun je **ze** beter niet te veel vaederen.

Te veel voer verstoort het natuurlijk evenwicht.

Ook boven Brussel trekken vogels !

In het najaar verzamelen zwaluwen op telefoondraden voordat ze de trek naar Afrika aanvatten. Helaas zijn het er ieder jaar minder.

Waarom blijven ze niet in het zuiden om te broeden ?

Tropische streken zijn bevolkt met standvogels. Het klimaat is er stabiel, en er is een vrijwel permanent voedselaanbod. Europese vogels, die in de tropen overwinteren, kunnen er niet blijven. Er zou een concurrentie ontstaan met lokale broedvogels : een competitie om voedsel en nestgelegenheid.

Waarom vliegen trekvogels in een bepaalde richting ?

Bij bepaalde soorten, zangvogels in het bijzonder, is de trekdrang aangeboren : zodra ze uitvliegen zijn jonge vogels instinctmatig in staat om zich te oriënteren omdat ze die informatie via de genen van de ouders overgeërfd hebben. In andere gevallen, zij het minder frequent, wordt het trekgedrag door de ouders aan de jongen aangeleerd. De volwassen vogels tonen de trekroute en de overwinteringsplaatsen aan hun jongen. Dat is het geval bij wilde ganzen.

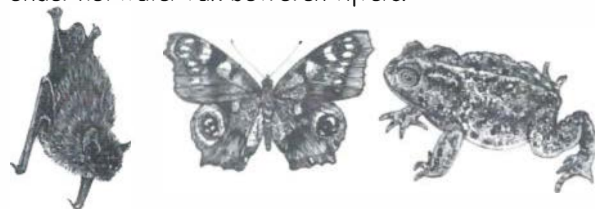
Dankzij het ringwerk zijn onderzoekers erin geslaagd om het mysterie van de trek te doorgronden. Jaarlijks ringen vrijwilligers honderden vogels in Brussel, in het bijzonder op het Plateau van de Boswachterij en nabij de Grote Vijver van Bosvoorde.

Hoe slagen vogels erin om jaar na jaar naar dezelfde schuur, hetzelfde hoekje van het bos of zelfs dezelfde struik terug te keren ? Hoe lukt het hen om een precieze richting aan te houden ondanks hindernissen en stormen ? Om te trekken gebruiken vogels verschillende oriëntatiemiddelen : de zon, de sterren, het reliëf, waterlopen, maar ook geuren, geluiden en het magnetisch veld van de aarde. Wonderbaarlijk, niet ?

Vertrekken om te overleven

In Europa ondernemen miljarden vogels lange trektochten op het einde van de zomer en in het voorjaar. Sommige leggen meerdere duizenden kilometers af. Hun vertrek en terugkeer zijn lange tijd een mysterie gebleven. In de 16^e eeuw geloofde men nog dat zwaluwen de winter opgerold doorbrachten, onder het water van bevroren vijvers.

Niet enkel vogels trekken. Andere diersoorten migreren om te overwinteren of zich in zo goed mogelijke omstandigheden voort te planten, waaronder bepaalde soorten vleermuizen, padden en vlinders.

Om er meer van te weten...

BEUDELS, M.O., FAIRON, J., 1997. Découverte et Conservation des chauves-souris de la Région wallonne, IRSnNB, 72 pp.

FAIRON, J. et al., 1996. Guide pour l'aménagement des combles et clochers des églises et des autres bâtiments. Min. Région wallonne - Service Cons.Nat.esp.Verts - Brochure technique n°4; 89 pp.

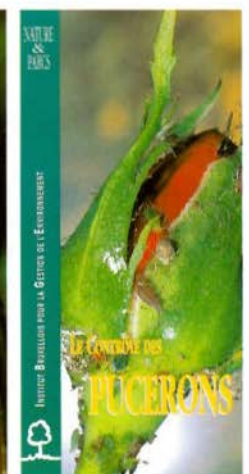
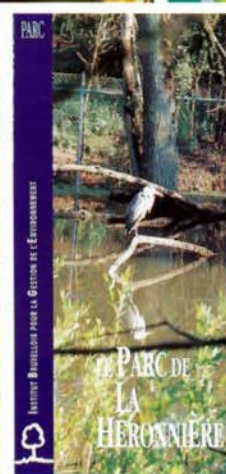
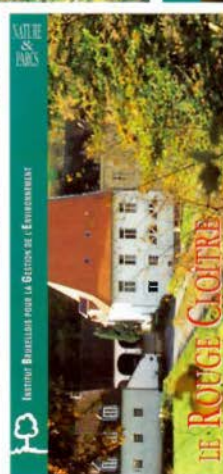
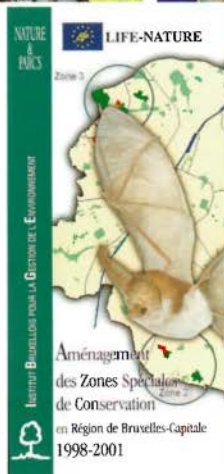
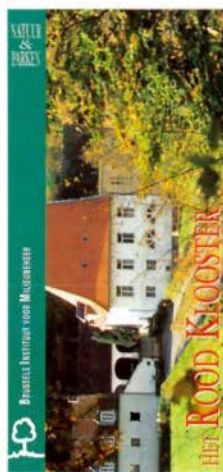
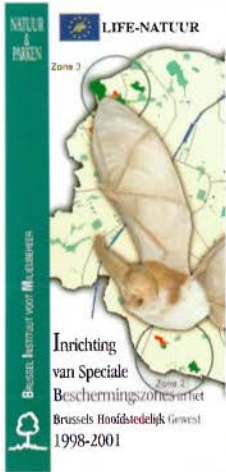
GAST, G., 1999. Au plus près de l'oiseau, Editions VN, 189 pp.

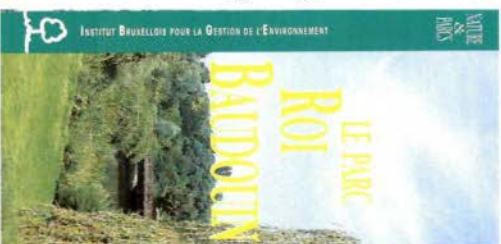
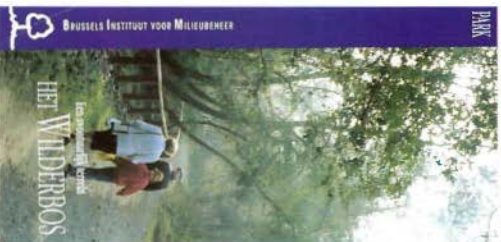
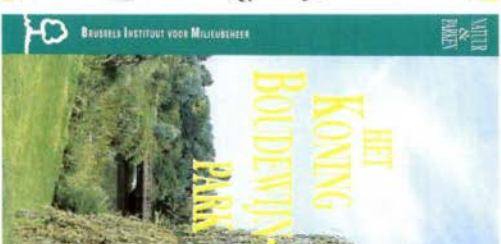
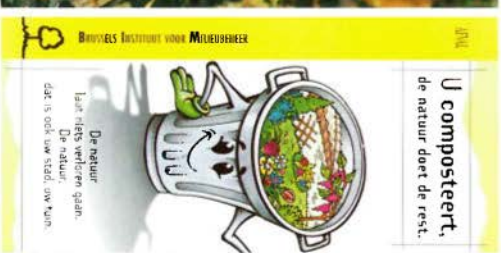
RABOSEE, D., 1995. Atlas des Oiseaux Nicheurs de Bruxelles. Aves, Liège.

RNOB, 1991. La ville côté jardin. Refuges Naturels. 48 pp.

WWF, 1987. Les chauves-souris. Panda, n°21, 31pp.

1993. Qualité de l'Environnement et Biodiversité en Région de Bruxelles-Capitale. Inventaire et suivi de la Flore et de la Faune. Institut Bruxellois pour la Gestion de l'Environnement. Documents de Travail de l'IRSnb, 185 pp.

Dank

Deze brochure is het resultaat van een nauwe samenwerking tussen verschillende personen met een diepgaande interesse voor het leefmilieu van hun stad. Zij had nooit het licht gezien zonder het vertrouwen dat me gegeven werd door het Kabinet van het Ministerie voor Leefmilieu van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, door de directeur van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), de heer Daniel Cahen, en door Pierre Devillers, hoofd van de afdeling Biologie van het Natuurbehoud in dit Instituut.

Ik kon ook op waardevolle hulp rekenen van het personeel van het KBIN. In de hoop niemand te vergeten, vermeld ik graag Jérôme Constant, Charlotte Degueldre, Gunter De Smet (Nederlandse vertaling), Pierre Devillers, Alain Drumont, Chris Kerwyn (layout van Nederlandstalige tekst), René-Marie Lafontaine, Didier Vangeluwe en Christine Vrancken.

Ik bedank ook alle tekenaars van het instituut die aan dit werkje hebben bijgedragen: Pascale Golinvaux, Vinciane Lowie en Geneviève Yannart.

De tekeningen van de Brusselse biotopen, die deze brochure illustreren, werden met geduld gemaakt door Geneviève Yannart. De humoristische tekeningen van de vos zijn te danken aan het talent van Yvan Liénard.

Geoffroy De Schutter (BIM), Machteld Gryseels (BIM), Sylvie De Doncker, René-Marie Lafontaine (KBIN), Jean-Marie Martens (KBIN) en Didier Vangeluwe (KBIN) hebben de tekst met veel geduld nagelezen, en hebben uitstekende raad gegeven.

Fotoreferenties:

Isabelle Bachy : 24 (sporen), 40 (kop van valse vleermuis)

Marie-Odile Beudels : 6 (ingerichte zolder), 10 (eksternest), 12 (nestkasten voor huiszwaluwen), 14 (monniksparkiet), 19 (zwarte roodstaart op dak en stadsduiven)

Vincent Bulteau : 10 (jange eekhoorns in bosuilenbak)

Pierre Devillers : omslag (vijver, bos), 11 (huiszwaluw), 23 (4 biotoopdia's, dwergmuis), 29 (kanaal, 2 libellendia's, gele lis, 2 dias's van Roodklooster), 34 (bos), 40 (baard- en watervleermuis), 41 bunzing

Jacques Fairon : 6 (grootoorvleermuizen op zolder)

Gaston Gast : 8 (spreeuw), 9 (heggenmus, tijftjaf, koolmees, roodborst, zanglijster), 11 (pimpelmees, groenling), 19 (zwarte roodstaart in vlucht), 23 (bosrietzanger), 26 (winterkoning, zwartkop), 33 (glanskop, boomklever), 34 (gekraagde roodstaart), 45 (roodborst)

Philippe Goffart : 22 (sikkelsprinkhaan)

Machteld Gryseels : 32 (2 dia's van dode bomen in het Zoniënwood)

Thiery Hubin : omslag (vos, 2 stadsgezichten), 4 (grote trilspeen, pissebed, zilvervisje), 5 (wesp), 8 (merel, kruisspin, lieveheersbeestje), 10 (ekster, tortel, hommel, wijngaardslak), 14 (houtduif), 15 (zwarte kraai, bijennest), 16 (merel), 18 (gierzwaluwen, stadsduiven, pissebed), 19 (huismussen), 20 (gierzwaluw en linkse nestkast), 22 (2 vlinders, bij), 26 (dagpauwoog), 28 (meerkoet en fuut), 33 (bosmuis), 36 (bruine rat), 40 (vleermuis in de winter), 41 (vos, bosmuis, egel, pad), 44 (zilvermeeuw, zwarte kraai, bruine rat), 45 (zwaluwen)

Robert Kekenbosch : 18 en 37 (mierennesten), 22 (blauwvleugelsprinkhaan)

Guy Robbrecht : 14 (sperwer), 19 (2 dia's van torenvalk), 20 (slechtvalk en nestkast), 32 (wespendief)

Didier Vangeluwe : 11 (grote bonte specht, kleine bonte specht), 14 (halsbandparkiet), 15 en 16 (nijlgans), 23 (steenuil en ransuil), 26 (tijftjaf, grasmus), 28 (kleine karekiet bij nest, boomkikker), 29 (ijsvogel), 30 (meerkoet), 33 (nachtzwaluw), 34 (fluit), 41 (bosuil en kerkuil), 44 (kokmeeuw), 45 (ringwerk)

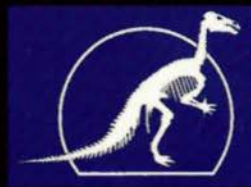
Ik bedank heel in het bijzonder Gaston Gast, vogelwaarnemer en vrijwillig ringer voor het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, en Guy Robbrecht (FIR) die me bereidwillig een flink aantal van hun prachtige vogeldia's lieten gebruiken.

Dieren in de stad :
zie ze, ken ze en bescherm ze

Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen
Brussels Instituut voor Milieubeheer
Ministerie voor Leefmilieu van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Beestige burenpapirton
650.

000 0550 0032

242

6.00 EU